

Доц. др Радмило Б. Пекић¹

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ЗА ИСТОРИЈУ

ЗАДУЖБИНА ЈЕЛЕНЕ ЛАЗАРЕВИЋ У ХЕРЦЕГОВИНИ²

САЖЕТАК. Подручје данашње источне Херцеговине у средњовјековном периоду несумњиво је било насељено православним становништвом, што, поред осталог, потврђују остаци порушених и затрпаних цркава, недавно откопаних. Једна од њих је црква у Церници код Гацка у Херцеговини, која је предмет овога рада. У раду је презентован опис локалитета и налази теренског истраживања, упоређени са претходним сазнањима. Циљ рада је да научну јавност упознамо са пронађеним материјалним остацима цркве и средњовјековним спомеником стећком на којем је пронађен до сада непознати натпис.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Јелена Лазаревић, Церница, црква, кнез Дробњак.

¹ bijeljani@yahoo.com

² Рад је резултат истраживања у оквиру пројекта III 47023 Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Рад је примљен 25. марта 2014, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 21. маја 2014.

Село Церница у општини Гацко у источној Херцеговини једно је од најзнаменитијих средњовјековних српских подручја. Током краткотрајне владавине у Хумској Земљи, у Церници је прије одласка на Свету Гору столовао најмлађи син Стефана Немање, Растко Немањић (Храбак, 2008, стр. 65)^а.

Током 2013. године мјештани херцеговачких села Цернице и Степена уређујући и чистећи сеоско гробље неочекивано су откопали порушену православну цркву, о чијем постојању смо имали сазнања захваљујући сачуваном предању, које је у овом случају потврђено, односно, показало се тачним. Према истом извору, откопана је једна од цркава, које је у Церници и Кључу подигла Јелена, ћерка кнеза Лазара.

Јелена Лазаревић је ћерка кнеза Лазара Хребељановића и кнегиње Милице, рођена у Прилепцу између 1366–1371. године, удала се 1386. године за владара Зете Ђурађа II Страцимировића Балшића (Пурковић, 1957, стр. 73).

Исте године када је склопио брак, владар Зете Ђурађ II, због личних интереса, позвао је Турке да нападну Хумску Земљу, чија ће касније војвоткиња постати његова супруга Јелена. Наиме, на позив Ђурђа Балшића, Турци су у два наврата продрли до данашње Херцеговине. Међутим, оба пута неславно су се провели. Турци су до ногу потучени код Билећких Рудина 1386. а затим и код Билеће 27. августа 1388. године (Јиречек, 1981, стр. 324; Пекић, 2005, стр. 71–72).

Интересантно је истаћи да владар Зете Ђурађ II није помогао српским снагама које је предводио његов таст, кнез Лазар у Косовском боју 1389. године (Михаљчић, 2001, стр. 124).

Ђурађ II Страцимировић Балшић повјеравао је дипломатске мисије супрузи Јелени. Она је након Ђурађове смрти 1403. године управљала Зетом заједно са својим младим јединцем, сином Балшом III, последњим владарем из династије Балшића (Милутиновић, 1999, стр. 206–207; Милошевић, 2010, стр. 28–29).

Након славне погибиије Јелениног оца, кнеза Лазара у Косовском боју, њену сестру Оливеру одвео је султан Бајазит I, а малољетни брат Стефан Лазаревић постао је управитељ очевих области, који је 1402. године добио титулу деспота и постао најмоћнија политичка фигура средњовјековне Србије (Спремић, 1999, стр. 52–63).

Након смрти Ђурађа II, његова супруга Јелена се из политичких разлога по други пут удала децембра 1411. године за славног Хумског војводу Сандаља Хранића. Свадба је била у Приморју, па

се с правом претпоставља да је свечаност одржана у данашњем Херцег Новом (Kurtović, 2009, стр. 187–188).

Јеленин брак био је спона која је породично везивала владаре средњовјековне Србије, Зете и Хумске Земље. Јеленин син, владар Зете, Балша III, поред ујака деспота Стефана Лазаревића, добио је моћног савезника, очуха Сандаља Хранића. Удајом за Сандаља Хранића Јелена је постала војвоткиња од Хумске Земље, односно војводства Светог Саве.

Јелена је са супругом Сандаљем проводила вријеме у плодној и богатој Церничкој котлини, смјештеној испод планине Бабе. Кроз Церницу је пролазио чувени „Дубровачки пут”. Церница и утврђени град Кључ били су омиљено мјесто Сандаља Хранића и његовог синовца и насљедника Стефана Вукчића Косаче. У Кључу су примали посланства и издавали повеље. У Церници је била караванска станица која је постепено прерасла у трг. У њој је Сандаљ Хранић успоставио царину, што је изазвало протесте дубровачких и других трговаца. Сматра се да су кнезови били старјешине самог трга. Захваљујући дубровачком архиву познати су цернички кнезови и то: Вукац Вардић (1411); Добривоје (Добровид) Ратковић (1436); Вучета Радмиловић (1438, 1444, 1446, 1448); Богавац Радишић (1446, 1448); Прибисав Вуковић (1451) и Радоје Вучетић (1473, 1485) (Храбак, 2008, стр. 67, 68)^а.

Према истраживањима знамените Десанке Којић Ковачевић, тргови су представљали централни простор гдје се обављао јавни и пословни живот. Трг је био оивичен кућама и локалима трговаца и занатлија. Таква насеља имала су свратишта за путнике, гостионицу као и царинарницу. Обично је на тргу била смјештена и црква (Ковачевић Којић, 1978, стр. 273).

Церница је 1468/69. године имала 81. домаћинство и 18 нежењених (Aličić, 2008, стр. 61). А. Ханџић је тврдио да насеља која су бројала мање од 100 кућа нису имала цркву, па сходно томе Церница није могла имати цркву (Handžić, 1977, стр. 73).

Све до прошле године није било потврде да је у Церници постојала црква. У литератури су произвољно презентоване неосноване констатације, без чињеничних доказа, како је становништво Цернице у предтурско доба било богумилско. Наведени погрешни закључци заснивани су на чињеници да су Церница и село Степен пуни „богумилских споменика стећака”. С обзиром на чињеницу да богумили нису подизали цркве већ тзв. „хиже”, то значи да нису ни могле постојати цркве. Овакве констатације је беспотребно коментарисати, из разлога што је на бројним при-

мјерима доказано ко је покопан под стећцима. Бројни локалитети у данашњој Херцеговини на којима су смјештени стећци припадају тадашњем средњовјековном становништву попут Мириловића, Предојевића, Малешеваца, Дробњака и других разгранатих родова, за које је документовано потврђено да су исповиједали православље. Такође, у Дубровнику је забиљежен већи број примјера гдје је становништво са ових подручја покрштавано и прелазило на католичанство (DAD, *Diversa Notariae* XII, f. 20; *Div. Not.* XII, f. 68; *Div. Not.* XLIII, f. 130'; *Diversa Cancellariae* LXXV, f. 48'; Пекић, 2005, стр. 154; Тошић, 2006, 138-136).

Крајем XIX вијека, Лука Грђић Бјелокосић писао је на темељу предања да се у Церници налази пет порушених цркава и то: „црквина за Валом, црквина под Валом, црквина под врелом Куком, код куће Мујице Хебида; црквина на сред чаршије од које је била начињена џамија, која се такође у развалинама налази и црквина на врх Шушњатове главице”. Исти аутор наводи да је све те цркве за једну годину саградила Вукосава, жена војводе Сандаља Хранића, која је раније била удата за Милоша Обилића. Забиљежио је и то да су догумили на Божић ујутро прешли на ислам и цркву преокренули у џамију (Грђић Бјелокосић, 1888, стр. 105-106; Делић, 1911, стр. 500; Hasandedić, 1990, стр. 199).

Међутим, на поменутом локалитету, и данас званом Чаршија, смјештеном у пољу, који смо обишли током маја 2013. године са телевизијском екипом Републике Српске и најстаријим мјештанином Цернице Спасојем Шаровићем, нијесмо уочили трагове постојања ни цркве нити џамије, већ сјенокосну ледину са издигнутим гребеном.

Тезу о догумилству и стећцима, без провјера, некритички су прихватили тадашњи српски истраживачи. И ако би за њих тражили оправдање, да нису познавали и користили дубровачку архивску грађу, гдје су у документима могли пронаћи исте личности чија су имена уклесана на стећцима и самим тим утврдити њихову припадност, поставља се питање како нису уочили да спајају неспојиво. Како је могуће везати догумиле са црквама, када су обављали молитве у хижамма, на отвореном и нису поштовали крст?

Поред наведеног Л. Грђића Бјелокосића, почетком XX вијека о Кључу и Церници писао је и С. Делић, наводећи да је Церничка котлина посута већим и мањим хумкама – главицама, на којима се налазе старе гробнице а на некима и развалине цркава. Исти аутор истиче натпис на стећку на главици Ђућеници у коме се

каже да ту лежи Радоња Ратковић, који је погинуо под Кључем за свог господара Сандаља (Делић, 1911, стр. 491). Овај знаменити средњовјековни споменик дислоциран је и данас се налази пред Земаљским музејом у Сарајеву.³

Такође, Делић нас обавјештава и о обнови џамије у Кључу 1905. године, за коју се и тад тврдило да је подигнута на црквеним темељима. Током поправке „одвалили су довратник са натписом који је био окренут у унутрашњост зида” и поново зазидали, па каже да неки нису жељели да он прочита натпис, правдајући се да нису могли чекати док дође из Метохије (Гацка). Делић је забиљежио предање по коме је Сандаљ Хранић силом себи довео за жену Јелену, удовицу Милоша Обилића, и стога је под стражом чувао у Кључу. Пред градом Кључем, Јелена је саградила цркву као и оне у Церници: под Маковим Валом, на црквини за кућом Шулића, на Беглуку, двије на Шушњетици и на Ханској главици (Делић, 1911, стр. 499–500).

Иако забиљежено предање о првом супругу Јелене није у слаганости са историјским чињеницама, поставља се питање за кога је Јелена Лазаревић саградила православну цркву, а можда и свих седам, што ће показати или оповрћи даљња истраживања. За кога су биле намијењене толике цркве на малом простору, ако су тамо били богумили?

Једно је сигурно, на два локалитета видљиви су темељи порушених и затрпаних цркава, у што смо се и сами увјерили обилазећи локалитете. По предању, „Јелена, жена краља Сандаља саградила је шест цркава у Церници и једну у Кључу, на чијим темељима је направљена џамија”. Према причи мјештана: „све цркве у Церничком пољу и Кључу Турци су порушили око 1597. године”.

Идентично предање о постојању цркава и о локалитетима, као што је забиљежио С. Делић, и данас причају мјештани Цернице.

Од наведених цркава потврђено је постојање цркве испод Макова Вала, док преостале очекују боље дане и њихово откопавање.

Откопана црква под Маковим Валом смјештена је на источној страни, испод окомите и стрме стијене, на удаљености око десет метара. Непосредно испод цркве пролази макадамски пут који

³ Ово није риједак случај измјештања средњовјековног споменика, односно биљега. Тим нехуманим и незахвалним радњама скрнав се гробна мјеста покојника, који често у натписима проклињу и поручују онима који им дирају до вјечне куће: „Нек је проклет ко тикне у ме.”

води дубље у унутрашњост Цернице и даље ка чувеном граду Кључу, познатом резиденцијалном мјесту Хранића-Косача. Под путем, јужно од цркве, налазе се на два локалитета сеоске куће, а испод њих пружа се плодно Церничко поље, на чијим се ободима налазе бројни извори питке воде. У правцу сеоских кућа, недалеко у пољу богатом сјенокосом, налази се издигнути гребен на којем су смјештени средњовјековни споменици или мрамори. Мјештани овај дио називају чаршијом, па је највјероватније на овом потезу био и чувени трг Церница, познат из средњовјековног и турског периода. Поред поменутог гребена пролазио је чувени „дубровачки пут” који се и данас види, а у поље силази са познатог Каменог брда (*Monte lapidos*) које се често помиње у дубровачкој архивској грађи, као мјесто гдје су се догађала пресретања, напади и пљачке (Kurtović, 2011, стр. 195–209).

Значајно је истаћи да се одмах изнад Макова Вала налази село Степен које је у средњовјековном периоду било насељено власима Плишчићима, односно Плијескама, из чијег је катуна био Вукослав Плишчић, кнез свих влаха у Босанском краљевству (Петровић, 1986, стр. 141–157; Храбак, 2008, стр. 241–247)^δ.

Теренско истраживање у Церници извршили смо у неколико наврата. Детаљнији преглед локалитета под Маковим Валом у Церници обавили смо са археологом Чедомиром Поповићем Зеном и архитектом Милошем Бошњаком, којима се и овом приликом најтоплије захваљујем на стручној помоћи. Мјерењем цркве утврдили смо да јој је ширина 4,60 метара, а дужина 8 m, док са олтаром, односно апсидом, укупно износи 10 m. Црква је сачувана у темељним зонама висине до 1,5 метар са полукружном апсидом ширине 3 метра. Ширина зидова је неједнаких димензија, на јужној страни 80 cm, на сјеверу 80–85 cm, док је на западном дијелу најшири зид и износи око 90 cm.

Црква је оријентисана правцем исток – запад, што је уобичајено за православне богomoље. Међутим, улаз у цркву, ширине 90 cm, умјесто на западу налази се на јужној страни и самим тим представља раритетну појаву у Херцеговини. Зидана је у комбинацији камена и сиге. Као везивни материјал кориштен је малтер са доста пијеска. Земљиште на коме се налази црква је косогагиба и склоно помјерању, што се види и по оближњим надгробним плочама које су затрпане земљом. Могуће да су због помјерања и клизања земље према западу, врата цркве измјештена на јужну страну. У обзир треба узети и то да су на мање од пола ме-

тра од западне стране зида цркве лоцирана четири стећка, па је из тог разлога направљен улаз на јужној страни.

Сматрамо да је црква стара и да датира из предтурског периода, а да је касније дограђивана. У другом слоју темељних зона цркве уграђени су дијелови средњовјековних надгробних споменика. Унутар гробља, око цркве, видљиво је око двадесетак мрамора из средњовјековног периода, док је извјестан дио уништен. Такође, приликом откопавања цркве због употребе грађевинских машина, дошло је до нестручног одлагања орнаментисаних стећака са натписима. На поломљеним фрагментима пронашли смо натписе. Међутим, било би сада неопходно прецизно пресложити гомилу камења која се налазила унутар и околу цркве и покушати спајати њихове фрагменте како би успјели ишчитати натписе који би помогли у разрјешењу разних питања.

За разлику од сјеверне стране, гдје су видљиви орнаментисани мраморови, на јужном дијелу цркве нема украса. Јужна страна цркве је подзидана без употребе везива, док су на боковима западне стране уграђена два огромна монолитна камена, лијепо клесана, дајући блага изоштрена ивице цркви. У олтарском дијелу или полукружној апсиди налази се квадратни камени стуб који је носио часну трпезу. Камени стуб је квадратног пресека 40 cm, висине 90 cm. На средини стуба налази се удубљење гдје су се стављале мошти светитеља. Нажалост, за сада нам није познато коме је светитељу посвећена ова црква. Источним дијелом црква је наслоњена на живу стијену а у унутрашњости цркве, испред олтарске преграде, ширином од два метра, ради нивелације терена формиран је амвон, односно уздигнути подијум испред иконостаса. Нажалост остатке часне трпезе нијесмо пронашли. Вјероватно се налази у одложеној гомили камења изнад цркве. Међутим, у самом наосу цркве налази се остатак лијепо клесаног округлог каменог стуба, висине 60 cm, пречника 45 cm x 60 cm. Својим изгледом подсећа на римске миљоказе који су се налазили на античким цестама Епидаурис, Леусинијум, Дилунтум и Нарона.

Сачувана је и незнатно оштећена полукружна плоча за проскомидиј, која се налази на источном зиду цркве лијево.

На западној страни, гдје би требао да се налази улаз у цркву, на удаљености од тридесетак до четрдесет центиметара, налази се средњовјековни споменик облика плоче чије су димензије 1,5 m x 2,35 m. Споменик је био затрпан а након уклањања земље појавио се добро очувани епитаф непознат научној јавности. Захва-

љујући земљи која га је прекрила сачуван је од пропадања и од утицаја атмосфералија. Натпис је исклесан у три реда и каже: Овдје лежи кнез Никола Рашковић Дробњак.

Ово је још један у низу примјера који чињенично оспорава постојање тзв. догумила у Церници. Како из самог натписа видимо ријеч је о влашком кнезу Николи Рашковићу Дробњаку.

Историја Дробњака на подручју Гацка мало је позната. В. Скарић писао је да се Дробњак зове једно узвишење између Урошевца и Штимља на Косову, као и да у Скопској Црној Гори, југоисточно од Качаника има мјесто Дробњак. Средином XIV вијека Дробњаци су градили цркву у Ваганешу у Гњиланском крају и констатује: „Несумњиво је да су једни Дробњаци раселице других” (Скарић, 1918, стр. 230–231).

Интересантно је да поред херцеговачке Цернице постоји и данас село Церница у околини Гњилана.

Поред В. Скарића и А. Лубурић је писао о Дробњацима наводећи да су живјели на подручја Гацка, гдје су дошли након пада Босне 1463. године на своја херцеговачка станишта из Травника. У раду помиње и Рашковиће који су припадали Дробњацима. Међутим, помена о кнезу Дробњака, Николи, нема (Лубурић, 1930, стр. 253).

Да су нетачне неке тврдње А. Лубурића писао је Б. Храбак, наводећи да су Дробњаци још у XIII вијеку били присутни у околини Дубровника. Исти аутор констатовао је да су Дробњаци дошли са источне стране у Херцеговину и да су живјели заједно са Бањанима (Храбак, 2003, стр. 97–129).

За историју Дробњака значајна су истраживања и М. Маловић Ђукић. (М. Маловић-Ђукић, 2001, стр. 117–127; Маловић-Ђукић, 2002, стр. 452–463). Међутим, ни у њеним радовима нема помена о Николи Рашковићу, као ни детаљнијих обавјештења о Дробњацима у Гацку.

Познат је натпис са стећка из села Пошћења код Шавника у коме се помиње Мирослав Рашковић (Веšlagić, 1973, стр. 193–212).

Интересантна је животна прича Радоја Божидаровића из Млина код Дубровника, у којој је значајну улогу имао један Дробњак из Гацка. Наиме, власи Угарци и Бобани ухватили су Радоја Божидаровића а потом га продали потурченом влаху Дробњаку из Цернице, који се звао Хадар Јелинић. За њега је Церничанин Хадар платио 20 дуката. Касније га је препродао у Никољ Пазару (Бијело Поље) Турчину Хамзи за 30 дуката. Потом је Радоје продат у Пловдив а затим у Цариград, одакле је успио да побјегне, па

је преко Влашке и Русије прешао у Угарску а затим у Сењ и Дубровник, гдје је против робаца поднио пријаву новембра 1467. године (Динић, 1967, стр. 142–143).

Насљеднике кнеза Николе, требало би тражити међу Николићима. Четрдесетих година XV вијека у Церници се помиње Цвјетко Николић (*Lamenta de foris*, XVI, f. 64-64'). Током 70-тих и 80-тих година XV вијека Паво Николић Дробњак из Гацка у више наврата кредитно је пословао у Дубровнику⁴ (Храбак, 2008δ, стр. 222).

У дубровачким докуметима је забиљежен и Ђурађ Николић из Гацка. Он је био из мјеста Самобора.⁵ Да ли су наведени Николићи насљедници Николе Рашковића или неког другог, остаје за сада непознато. Да су Дробњаци живјели у Гацку потврђује и постојање њиховог села, које је добило име по њима. Из Гацка, из мјеста званог Дробњак (*de Gazcho de loco vocato Drobensch*) био је Влатко Николић, који се помиње 1490. године (Vego, 1981, стр. 390).

Од када и на ком подручју Гацка су живјели Дробњаци није прецизно утврђено. Поставља се питање које се данашње насеље у Гацку, или више њих у средњовјековном периоду, називало Дробњак?

Да би одговорили на постављена питања неопходан је детаљнији преглед дубровачких архивских докумената. Будућа истраживања требало би да дају одговор и на друга постављена питања.

Да би се лоцирани и откривени остаци цркве заштитили од пропадања, неопходна су опсежна археолошка истраживања на Маковом Валу. Потом би се остварила и правна регулатива да становништво обнови откопану цркву, која несумњиво потврђује континуитет другог трајања православља на овом подручју.

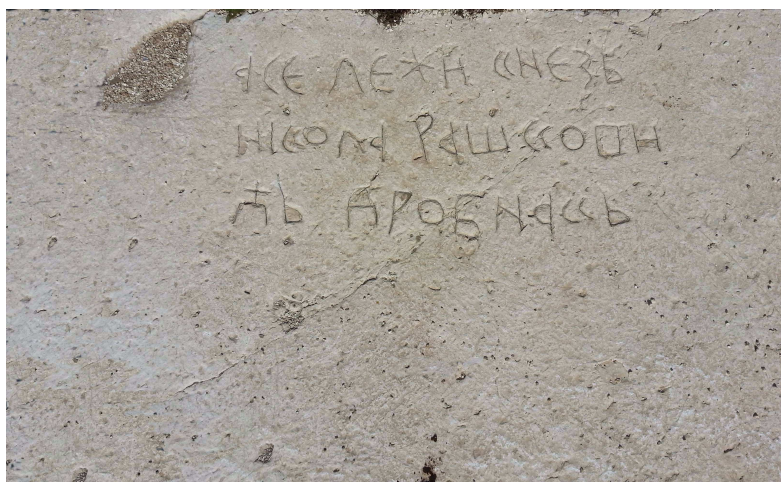
⁴ Nos Pavao Nicholich Drobgnach de Gazcho et Michael Bosigchovich sartor de Ragusio confitemur quod super nos et omnia mea bona obligamus nos dare et solvere Nicole Radivoevich bechario dicto Ban ducatos auri ducentos decem. DAD, Debata Notariae, L, f. 179 (9. VI 1486).

⁵ Ego Giuragh Nicholich de Gazcho de loco vocato Samobor confitemur quod super me et omnia mea bona obligo me dare et solvere Radibrato Hostoich lanare de Ragusio ducatos auri viginti quator gossos octo. DAD, Deb. Not. L, f. 154 (25. II 1486).

ГРАФИЧКИ
ПРИЛОЗИ

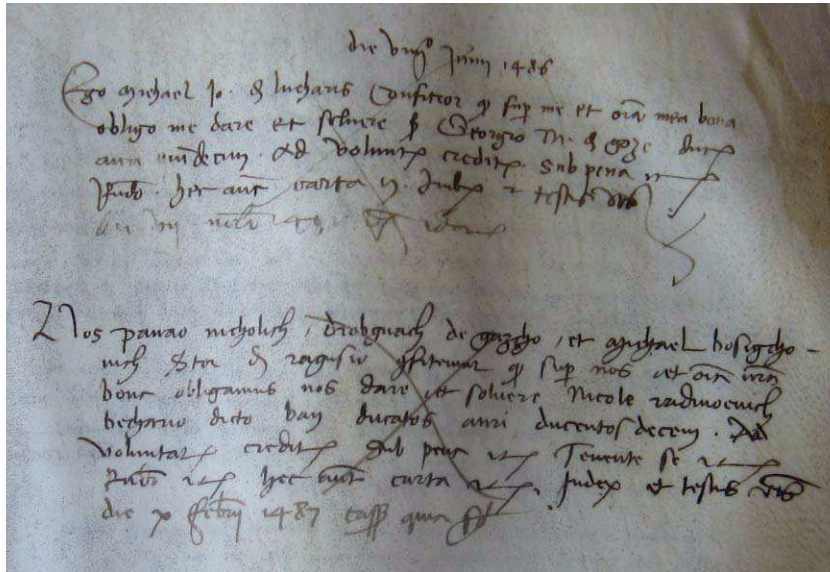

Слика 1: Остаци откопане цркве под Маковим Валом у Церници

Слика 2: Натпис на стеѣку кнеза Николе РашковиѦ Дробњака

**Ѧ се лежи кнезь
Никола РашковиѦ
Ѧ Дробнакъ**

СЛИКА 3: ФАКСМИЛ ДУБРОВАЧКОГ ДОКУМЕНТА
DAD, DEBITA NOTARIAE, L, F. 179 (9. VI 1486).

НЕОБЈАВЉЕ-
НИ ИЗВОРИ

DRŽAVNI ARHIV U DUBROVNIKU (DAD)

Debita Notariae (Deb. Not.), L (1484–1486).

Diversa Notariae (Div. Not.) XII, (1413–1419; Div. Not. XLIII, (1459–1460).

Diversa Cancellariae LXXV (1471).

Lamenta de foris, XVI, f. 64-64' (1442–1443).

ОБЈАВЉЕНИ
ИЗВОРИ

Aličić, A. (2008). *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/69. godine*. Mostar: Islamski kulturni centar.

Vego, M. (1981). Ispisi iz Historijskog arhiva u Dubrovniku o srednjovjekovnoj Hercegovini. *Hercegovina*, 1, 279–235.

Динић, М. (1967). *Из Дубровачкој архива књ. III*. Београд: Научно дело.

РЕФЕРЕНЦЕ

Грђић-Бјелокосић, Ј. (1888). Опис Гацка са старинама и обичајима народним. *Босанска вила*, 7, 104–106.

Делић, С. (1911). Два стара натписа из Херцеговине. *Гласник Земалској музеја*, 23(3), 485–502.

Јиречек, К. *Историја Срба, Прва књиџа, до 1537. године (Полиитичка историја)*. Београд: Слово Љубве.

Ковачевић-Којић, Д. (1978). *Градска насеља средњовековне босанске државе*. Сарајево: Веселин Маслеша.

Kurtović, E. (2008). Iz historije vlahа Plišćićа. *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja*, 37(35), 219–244.

Kurtović, E. (2009). *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*. Sarajevo: Institut za Istoriju.

Kurtović, E. (2011). Monte lapidos – Kameno Brdo. U S. Rudić (Ur.), *Spomenica akademika Sime Ćirkovića*. (str. 195–209). Beograd: Istorijski institut.

Лудурић, А. (1930). *Дробњаџи, џлеме у Херцеговини: џорекло, џрошлосиџ и еџничка улоџа у нашем народу*. Београд: ИКП "Никола Пашић".

Маловић-Букић, М. (2001). Дробњаџ под турском влашћу у XV веку. *Гласник завичајноџ музеја у Пљевљима*, 2, 117–127.

Маловић-Букић, М. (2002). Дробњаџи у време Косача. У Р. Братић (Ур.), *Српска џроза данас, Косаче оснивачи Херцеговине, Ђоровићеви сусрећи џрошних џисаџа у Билећи*. (стр. 452–463). Билећа: Просвјета, Фонд Светозар и Владимир Ђоровић.

Михаљчић, Р. (2001). *Лазар Хребелановић, Историја, кулџи, џредање*. Београд: Српска школска књиџа, Knowledge.

Милутиновић, Б. (1999). Борба Балшића са Млечанима за Зетске приморске градове. У Б. Ковачевић (Ур.), *Средњовековна историја Црне Горе као џоље исџраживања, Зборник радова са окруџлоџ сџола историјскоџ инстџиуџа*. (стр. 199–227). Подгориџа: Историјски институт Црне Горе. књ. 3.

Милошевић, С. (2010). Духовна делатност и задужбинарство Јелене Балшић. *Весник*, 37, 27–36.

Петровић, Ђ. (1986). Попис Влаха Пљешч(ев)ића из 1371 године. *Ономаџолошки џрилози*, 8, 141–157.

Пекић, Р. (2005). *Жуџа Дабар у средњем вијеку*. Билећа: СКПД Просвјета.

Пурковић, М. (1957). *Кћери кнеза Лазара*. Мелбурн: Српска мисао.

Скарић, В. (1918). Поријекло православног народа у сјеверозападној Босни. *Гласник Земалскоџ музеја*, 30, 219–266.

Спремић, М. (1999). *Десџоџ Ђураћ Бранковић и џеџово доба*. Београд: Слио, Глас српски.

Handžić, A. (1977). O značaju putova za razvitak gradskih naselja u Bosni u XVI i XVII stoljeću. *Prilozi Institute za istoriju*, 13, 73–78.

Hasandedić, H. (1990). *Muslimanska baština u istočnoj Hercegovini*. Sarajevo: El-Kalem.

Храбак, Б. (2003). *Из сџарије њрошлосџи Босне и Херцеџовине*. Београд: Архивар. књ. II.

Храбак, Б. (2008а). *Из сџарије њришлосџи Босне и Херцеџовине књ. IV*. Београд: Архивар.

Храбак, Б. (2008б). *Из сџарије њрошлосџи Босне и Херцеџовине књ. V*. Београд: Архивар.

RADMILO B. PEKIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINI WITH TEMPORARY HEAD-OFFICE
IN KOSOVSKA MITROVICA, FACULTY OF PHILOSOPHY

SUMMARY

THE MEMORIAL OF JELENA LAZAREVIĆ IN HERZEGOVINA

This paper presents a medieval church which was found by accident and unearthed in Cernica in Gacko. It was unknown to historiography and the general public. Namely, its construction and existence was saved via tradition, which in this case proved to be correct. According to the tradition, the church endower was Jelena, daughter of Lazar Hrebljanović, who married Sandalj Hranic, the Duke of Hum and Bosnia. It was her second marriage. A few medieval monuments – stećci were found in front of the unearthed church. On one of them, there was an inscription saying that Nikola Rasković, the Drobnjak prince, was buried there.

The unearthed church and the inscription on the stećak are testimonies which confirm findings of the former explorations concerning the century-old existence of the Serbs and Orthodox belief not only on the area of Cernica but also on the area of the the medieval Hum.

KEY WORDS: church, Jelena Lazarević, Cernica, Drobnjak.